

OSMANLI DEVLETİNDEKİ İLK BANKACILIK UYGULAMALARINDAN BİRİSİ OLARAK SMYRNA BANKASI (BANK OF SMYRNA) *

Cengiz Toraman¹
Elif Ulucenk²

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulmuş ilk batı tarzı banka işletmesi, "Smyrna Bank'ın" tanıtılmasıdır. Smyrna Bank; İzmir'de 2 Mayıs 1842 tarihinde ve çoğunluğunu İngiliz sermayesinin oluşturduğu kuruluş izni alamamış bankacılık teşebbüsüdür. Kuruluşundan itibaren Bâb-ı Âli'nin tepkisiyle karşılaşan banka, 460 gün faaliyet göstermiş ve nihayetinde Osmanlı hükümeti tarafından 6 Ağustos 1843 tarihinde kapatılmıştır. Ancak Smyrna Bank tecrübesi, Osmanlı İmparatorluğu için modern bankacılık uygulamalarına duyulan ihtiyaca yönelik önemli bir farkındalık oluşturmuştur. Başta İngilizler olmak üzere diğer yabancı sermayedarlarda imparatorluğun egemenliğini ihlal edecek finansal bir teşkilatlanmaya gidemeyeceğini anlamıştır.

Anahtar Sözcükler: Smyrna Bankası, İzmir, Osmanlı, Bankacılık.

Jel Kodu: F23, F39, G29.

THE BANK OF SMYRNA AS ONE OF THE EARLY BANKING PRACTICES IN THE OTTOMAN STATE

ABSTRACT

The aim of this study is introduced of the bank of Smyrna, the first western-style bank enterprise that established in the Ottoman Empire Bank of Smyrna; it is an illegally established banking enterprise in İzmir on 2 May 1842 and mostly formed British capital. The Bank that faced with the reaction Bâb-ı Âli's since its establishment, operated for 460 days and was eventually closed by the Ottoman government on 6 August 1843. However, the bank of Smyrna experience created an important awareness

* Bu çalışma 14-16 Ekim 2021 tarihleri arasında gerçekleşen 2. Uluslararası Muhasebe ve Finans Tarihi Kongresinde sunulan tebliğin gözden geçirilmiş halidir.

¹ Prof. Dr., İnönü Üniversitesi İİBF, cengiz.toraman@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8601-5542

² İnönü Üniversitesi, SBE Dr. Öğrencisi, elifulucenk@outlook.com, ORCID: 0000-0001-6545-6621

Atıf (Citation): Toraman, C. & Ulucenk, E. (2021). Osmanlı Devletindeki İlk Bankacılık Uygulamalarından Birisi Olarak Smyrna Bankası (Bank Of Smyrna). *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*(2021 Özel Sayı), 177-188.

Qualitative Research Article / Nitel Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi / Received: 21.10.2021
Revizyon Tarihi / Revised: 07.11.2021
Kabul Tarihi / Accepted: 16.12.2021

of the need for modern banking practices for the Ottoman Empire. Other foreign investors, especially the British, understood that they couldn't go to a financial organization that would violate the sovereignty of the empire.

Keywords: Smyrna Bank, Izmir, Ottomans, Banking.

JEL Codes: F23, F39, G29

1. GİRİŞ

Batı Anadolu'nun en önemli ticari merkezlerinden biri olan İzmir, 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine geçmiştir. İzmir'in Avrupa'ya açılan limanı yüzyıllar içerisinde kenti kozmopolit bir dünya şehri konumuna ulaştırmıştır. Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere arasında imzalanan Balta Limanı Antlaşması'yla birlikte, başta İngilizler olmak üzere diğer Avrupalı devletler imtiyazlar elde etmiş ve Osmanlı'da çok uluslu ticari hareketlilik giderek hızlanmıştır. 19. yüzyıl, Osmanlı ekonomisinin mali sıkıntılar ile mücadele ettiği öte yandan Levantenlerin imtiyazları fırsat bilerek özellikle İzmir limanına akın ettiği bir dönemdir. Bu yüzyılda İzmir tarihinin en parlak devrini yaşamıştır. Limanın etkisiyle hammadde ve emtia ticaretinde İzmir'in payı giderek büyümüş ve şehrin para piyasasında farklı para birimleri dolaşıma girmiştir. Böylece şehirde kambiyo işlemlerinin hacmi artmıştır. Şehrin büyüyen ticari kapasitesi nakit sıkıntısının artmasına sebep olmuş ve İzmir'in geçirdiği ticari evrim, piyasa katılımcılarının ek finansmana ihtiyaç duymasına yol açmıştır. Böylece İzmir'de tüm mali sorunlara çözüm üretebilmek üzere finansal bir teşkilatlanmanın hazırlıkları başlamıştır.

Bu çalışmada Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan ilk batı tarzı ve fakat Bab-ı Ali'den bankacılık imtiyazını alamadığı için "yasadışı" kalmış, bu nedenle ilk banka olup olmadığı konusu tartışmalı tuhaf bir yasadışı banka işletmesi olarak "Bank of Smyrna" ele alınmıştır. Çalışmada ilk olarak İzmir'in tarihsel gelişimi açıklanmış, ardından 19. yüzyıl Osmanlı ekonomisi ve İzmir'in sosyoekonomik yapısına değinilmiş ve daha sonra "Bank of Smyrna"nın kuruluşundan kapanışına dek geçen 460 günlük kısa hayat öyküsü ve Osmanlı dönemi bankacılığına etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. SMYRNA'DAN İZMİR'E

Küçük Asya'nın batısında, Ephesus'un kuzeyinde yer alan "Smyrna" antik çağda 7 kilisenin diğer şehirleriyle birlikte dairesel bir rota oluşturmuştur (Grave, 2005: 115). Antik kent Smyrna, yaklaşık 8500 yıllık köklü ve zengin bir tarihe sahiptir. Akdeniz'in en eski liman kentlerinden biri olan şehir, Küçük Asya'nın Ege Deniz'i üzerinden Akdeniz'e açılan kapısıdır. Rivayete göre, efsanevi kadın savaşçılar olan "Amazonlar" tarafından kurulduğu iddia edilen şehir, antik çağdan beri bölgenin gözdesidir (Eylemer ve Memişoğlu, 2015). Şehrin kurucularıyla ilgili başka rivayetlerde bulunmaktadır. Bunlardan biri, Frigya Kralı Tantalos'un şehri kurduğu ve burada krala ait bir mezarında bulunduğuudur. Bir diğer iddia ise Smyrna'yı Yunanlıların kayıtlarında yer alan bilgiye göre "Ege'nin en eski halkı olarak kabul edilen Lelegler'in" kurduğudur. Fakat bu iddiaların hiçbiri arkeolojik kazılar sonucunda, Smyrna'nın

ilk kuruluş yeri olan Bayraklı'dan edilen bulgularla kanıtlanamamıştır (Yılmaz & Yetkin, 2002: 25).

“Smyrna” ismi şehrin kuruluşuna dair izler taşımaktadır. “Smyrna’dan İzmir’e” dönüşüm etkileyici bir tarihsel süreci içerir. Zaman içerisinde şehrin ismindeki bu değişim, kültürel yapıdaki değişimi ortaya koyarak, ismin ve şehrin özdeşleştiği nadir örneklerden birini oluşturmuştur. Smyrna’nın kurulduğu yerin yakınında, Halkapınar kaynağı ve bu kaynağın oluşturduğu gölcüğün bulunduğu bilinir. Burası Ana Tanrıça tapınma alanıdır. Şehrin adının da, “Tanrıça Kaynağı/Gölcüğü veya Ana Tanrıça/Kutsal Ana” anlamlarıyla ilgisi olduğu düşünülmektedir. Zira bu bölge, kent için kutsal bir alandır. 17.yüzyıl ortalarında Smyrna’yı ziyaret ettiği bilinen Evliya Çelebi; Halkapınar’ı tasvir etmiş ve yerel halk için bu bölgenin öneminden bahsetmiştir (Yetkin & Yılmaz, bt.: 5). Smyrna’nın taşıdığı anlama yönelik başka rivayetlerde bulunmaktadır. Bunlardan biri, Yunan kaynaklarında da yer alan ve Amazon kraliçesinin adını yerleştiği köye koyması ile kentin “Smyrna” olarak anılmaya başlamasıdır. Ancak Smyrna Yunanca değil, Anadolu kökenli bir kelimedir (Akurgal, 2000: 293). Benzer bir isim hikâyesi ise bu bölgede yaşayan “Erektidlerin hükümdarı These’in”, “Amazon Kraliçesi Smyrna” ile evlenip yerleştiği şehre onun adını verdiği. Öte yandan bir diğer etkileyici rivayet ise; Artemis’in diğer adının “Samornie” olduğu ve ömrünün son günlerini Efes’te geçirdiği ileri sürülen “Hz. Meryem’e”, Havariyun tarafından “Smyrna” adında bir çiçek verildiğine inanılmaktadır (Baykara, 2001: 34’dan aktaran: Ünal, 2013: 68). Smyrna, Türkler tarafından fethedildikten sonra, Smyrna isminin başına Türkçe’ye uygun biçimde “i” sesi getirilmiş ve “İsmir” olarak telaffuz edilmeye başlanmıştır (Yılmaz & Yetkin, 2002: 21). Öte yandan Helenlerin “Sm” sesini “Zm” biçiminde söyledikleri ve kentin adını “Zmirni” olarak okuduklarını, Türklerin ise bu adı, eta veya ita artikeli ile “(İ)”, Zmirni’yi sonundaki “(ni)” yi atarak günümüzdeki adıyla “İzmir” biçiminde okudukları da ifade edilmiştir (Doğar, 2006: 66’dan aktaran: Ünal, 2013: 68). Her iki koşulda da Türklerin Smyrna’yı fethetmesiyle birlikte şehrin son ismi olan İzmir’e kavuştuğu ileri sürülebilir.

3. BAYRAKLI HÖYÜĞÜNDEN, OSMANLI İMPARATORLUĞU’NA: İZMİR

Antik dönemde batısı ve güneyi denizlerle çevrili yarımada olan Smyrna, yüz ölçümü yaklaşık 100 dönüm olan Bayraklı höyüğü üzerinden ovaya doğru geniş alana yayılıp kurulmuştur. (Akurgal, bt.) Meles Irmağı Sipvlos (Yamanlar) Dağı’ndan gelen sellerin getirdiği mil ile bugünkü Bornova ovası oluşmuş ve yarımada tepe halini almıştır (<https://izmir.ktb.gov.tr> (04.05.2021)). Smyrna, Akdeniz ikliminin verimliliği ve denizlerle çevrili doğal güzelliğiyle asırlar boyu hükümdarların gözde kentlerinden biri olmayı başarmıştır. Uygarlıkların etkisiyle zenginleşen şehir; tarih, edebiyat, filoloji, sosyoloji ve antropoloji olmak üzere sosyal bilimlerin her daim ilgi ve çalışma alanlarından biridir.

Batı Anadolu ve İzmir, 1426’da Osmanlı Devleti’nin egemenliğine geçene dek; “Hititler, İyonyalılar, Antik Yunan, Lidyalılar, Persler, Makedonlar, Romalılar, Bizanslılar, Araplar ve Selçuklu Türkleri” tarafından ele geçirilmiş ve şehir her ulustan ayrı ayrı etkilenmiştir (Eylemer ve Memişoğlu, 2015). Denizlerle çevrili kent 15. yüzyıldan 20. yüzyıla dek Osmanlı İmparatorluğu’nun en önemli ticari merkezlerinden biri olmuştur. Kentte, Ortadoğu’dan Batı Avrupa’ya; farklı etnik kökenlere ve dini inançlara sahip topluluklar bir

arada yaşamayı başarmış, böylece kültürel yapı ve ticari faaliyetler giderek gelişmiştir (Alpaslan, 2012: 25). Her geçen yüzyılda kent, sosyokültürel açıdan ve özellikle limanın etkisiyle ticari anlamda zenginleşerek, kozmopolit yapısını korumuştur. 15. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine geçen Smyrna'nın; kentten şehre dönüşümünde tarihsel yolculuğu "İzmir" adıyla başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer vilayetlerinde rastlanan etnik köken ayrımı bu şehirde daha belirgin bir hal almıştır. İzmir'in; Tanzimat sonrasında genel anlamda 5 etnik gruptan oluştuğu ileri sürülebilir. Bunlar: Türkler, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve Levantenlerdir (Çetintahra ve Karataş: 2018: 42). Bu etnik grupların geçim kaynakları da farklılık arz etmiştir. İzmir'de Türklerin genelde tarımsal faaliyetler ile geçimlerini sağladıkları bilinir. Öte yandan gayrimüslimler de ise Rumlar, avukatlık ve doktorluk alanında başarılıydı. Yahudiler de ise en yaygın meslek tulumcılık veya tulumacı yardımcılığıydı (Atay, 1978: 24 – 25). Genel kabul gören bir tanım olmamakla birlikte "*Levantenler, Osmanlı döneminde özellikle Tanzimat sonrasında İstanbul'da ve büyük liman kentlerinde yoğunlaşan ve ticaretle uğraşan, Müslüman olmayan azınlıkların oluşturduğu topluluğu*" temsil etmiştir (Ana Britannica, 2004: 435'den aktaran: Oban, 2007: 338). Fransız tacirler, 16. yüzyılda elde ettikleri kapitülasyonlar sonucu Levant pazarını keşfetmiştir. Diğer ulusların bu imtiyazlardan yararlanmasıyla birlikte İzmir yabancı tacirlerin yeni gözdesi olmuştur (Gençer, 2017: 35). Levantenler ise İzmir'de ticaretin öncü isimleridir. Elbette bir şehri birlikte paylaşan bu etnik gruplar birbirini etkilemiş ve farklı mesleklerin icra edilmesini de hızlandırmıştır. Özellikle bu durum, ticari ve tarımsal faaliyetlerde kendini göstermiştir. Bahsi geçen etnik gruplar, ticari faaliyetlerde her daim etkin olmuşlardır.

İzmir'in; verimli topraklarında yetişen mahsule artan talep ve şehrin, denizlerden batıya açılan limana sahip olması ticaretin gelişmesini giderek hızlandırmış ve İzmir zamanla tacirlerin yerleşim yeri olmuştur. İzmir, diğer Osmanlı vilayetlerinden ayrı tutulmuş ve bir eyalet merkezi haline getirilmiştir. Padişahı hassı olarak ilan edilen şehrin, denizlerde güvenliğini sağlamak üzere bir Kaptan Paşa atanmış ve yargı ile idari işler için bir kadı göreve getirilmiştir. Padişah'ın adına toplanacak vergiler için Voyvoda çalıştırılmıştır. İzmir böylece, Osmanlı'nın merkezi yönetiminin etkisi dışında tutulmuş ve halk diğer Osmanlı vilayetlerine göre daha özgür bırakılmıştır (Yılmaz & Yetkin, 2002: 47) Liman; İzmir'de ticareti ve ekonomik yapıyı etkilemenin ötesinde, İzmir'i kozmopolit bir dünya şehri konumuna ulaştırmıştır. Şehrin gelişimine büyük bir ivme kazandıran etnik gruplardaki farklılık; ekonomik, kültürel ve mimari yapıyı giderek zenginleştirmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda şehir, ticarete kıtalararası köprü görevi görmüş ve 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda en parlak devrini yaşamıştır.

4. 9. YÜZYIL OSMANLI EKONOMİSİ VE İZMİR

13. yüzyılda Söğüt'te bir kara beyliği olarak kurulan Osmanoğulları, 15. yüzyıldan 17. yüzyılın sonuna dek başkenti İstanbul olan bir kara ve deniz imparatorluğuna dönüşmüştür. Ancak Osmanlı, 18. yüzyılın sonunda askeri ve siyasi açıdan yaşanan sorunların etkisiyle gücünü kaybetmeye başlamış ve bir çöküş sürecine girmiştir. 19. yüzyıldan itibaren ise imparatorluk için dağılma dönemi başlamıştır. Osmanlı'nın çöküş ve dağılma dönemine girmesinin başlıca sebeplerinin; batıdaki Reform ve Rönesans hareketlerine zamanında iştiğal edememesi ve Sanayi Devriminin sonuçlarına yetişememesinin olduğu ileri sürülebilir. Böylece Osmanlı'nın batıyla arasındaki iktisadi farklılık büyümüş ve zaman içerisinde devlet mali açısından büyük bir çıkmaza girmiştir (Ay, 1991: 312). Reform ve Rönesans hareketiyle birlikte sanat ve bilimsel açıdan yaşanan gelişmeler Avrupalı devletlerin sosyolojik yapısını değiştirmiştir. Ayrıca alternatif ticaret yollarını bulmak üzere başlayan ancak yeni kıtalar, okyanuslar ve deniz aşırı toprakların keşfiyle taçlanan 15. yüzyılın ilk yarısından 17. yüzyılın ortasına dek süren "Keşifler Çağı" ile Osmanlı İmparatorluğu'nun "İpek Yolu" üstünlüğüne son verilmiştir. Asya ve Avrupa arasında, keşfedilen yeni ticaret yolları Osmanlı'yı mali zarara uğrattırırken, Avrupa'nın ise yükselişini perçinlemiştir. Zira Osmanlı İmparatorluğu'nun en başından beri Akdeniz ve Hindistan ticaret yollarına hâkim olma arzusu; Batı'da yeni keşiflerin doğmasına, bu keşifler ise ticarete Atlantik Okyanusu'na yönelmeye sebep olmuştur. Amerika'nın keşfi ile birlikte yeni kıtadan gelen altın ve gümüş ise Osmanlı'da enflasyona neden olmuştur (Dumrul & Dumrul, 2014: 163). 18. ve 19. yüzyıl; Sanayi Devrimi sonucu Avrupa hegemonyasının Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki etkisinin en şiddetli hissedildiği dönemi işaret etmektedir.

Tüm bu mali sorunlara rağmen, 19. yüzyılda Osmanlı ekonomisinin farklı gelişim düzeylerine sahip bölgelere ayrılmıştır. Osmanlı'da ulusal ekonomi ve ulusal piyasa henüz oluşmamış olsa da İstanbul, Selanik, Beyrut, Trabzon, Samsun ve İzmir gibi ticari faaliyetlerin yoğun olduğu şehirler bulunmaktadır (Tokgöz, 2000: 366). Anılan bu şehirlerin limanları sayesinde Osmanlı büyük ticari merkezlere ulaşım sağlamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan İzmir-Aydın hattı gibi demiryolları, ticari malların sevkiyatının iç bölgelere erişimini hızlandırmıştır. Böylece ithalat ve ihracatın daha kolay bir şekilde gerçekleşmesi temin edilmiştir (Yıldırım, 2001: 317).

17. yüzyılın sonlarından itibaren, küçük bir liman kenti olan İzmir, önce imparatorluğun başkentini besleyen bölgesel bir liman haline gelmiştir. Daha sonra Avrupa'ya artan ihracat hacminin etkisiyle önemli bir transit liman olmuştur. 18. ve 19. yüzyıllarda İzmir, dış ticarete gittikçe büyüyerek Osmanlı İmparatorluğu için en önemli piyasalardan biri kabul edilmiştir (İnal 2015: 15). İzmir bu dönemde sosyoekonomik açıdan büyümeyi, Avrupa piyasasına sevkiyat için Suriye, İran ve Doğu Anadolu'dan ticari mal getiren deve kervanlarına borçludur. 19. yüzyılın sonlarında İzmir, daha ziyade tarımsal açıdan zengin hinterlanda odaklanmıştır. Bu dönemde İzmir, tarımsal ihracat ve mamul ithalatına dayalı uluslararası ticaretin yapısındaki ve akışındaki değişimlere daha hızlı uyum sağlamış, alt yapısını, sıhhi sistemlerini, depolama ve elleçleme tesislerini yenileyerek gelişen iletişim ve ulaşım ağına entegre etmiştir. 1840'lı yıllardan itibaren İzmir, yakın çevresindeki doğal kaynaklara erişim ve denetimini genişletmiş ve dış ticarete büyük bir ivme kaydederek ülkeler arası ana bağlantı noktalarından biri haline

gelmiştir. 19. yüzyılın sonunda İzmir, ticarete diğer tüm Osmanlı limanlarını gölgede bırakmıştır. İstanbul'dan sonra Doğu ve Batı'yı birbirine bağlayan şehir; insanların, malların ve fikirlerin deniz aşırı geç edebileceğini en iyi şekilde göstermiştir (İnal 2015: 16).

18. ve 19. yüzyıllar da İzmir; Osmanlı tarihinde “*altın çağını*” yaşamış ve özellikle Doğu Akdeniz'in önemli bir liman şehri olmuştur. İzmir, coğrafi konumuyla kazandığı bölgesel gücü yüzyıllar içerisinde dünya kenti konumuna ulaştırmış ve Osmanlı ekonomisinin önemli aktörlerinden biri olmayı başarmıştır. Bu yüzyıllarda dünya ticaretine hizmet eden yapısıyla İzmir'in artık kozmopolit bir şehir olması kaçınılmazdır. Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere arasında 1838'de imzalanan Balta Limanı Ticaret Antlaşması'nın sonuçları ise bu iddiayla örtüşmektedir. Nitekim bu antlaşmayla birlikte başta İngiltere olmak üzere, Fransa ve diğer Avrupa devletlerinin elde ettiği imtiyazlar sonucunda yürürlüğe giren gümrük indirimleri, Osmanlı hükümetinin ticaret üzerindeki etkisinin azalmasına ve konsolosluk mahkemelerinin yargı alanlarının genişlemesine sebep olmuştur (Yılmaz & Yetkin, 2002: 53 – 56). Böylece İzmir'e yabancı tacirlerin ilgisi artmış ve şehre adeta “*tacir göçü*” başlamıştır. Batı Anadolu'da ve İzmir'de artan bu ticari kapasitenin oluşturduğu güç ise Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulacak ilk ve yasadışı bir bankanın ayak sesleri olmuştur.

5. BANKACILIK İMTİYAZINI ALAMAYARAK “YASADIŞI” KALAN BİR BANKA OLARAK BANK OF SMYRNA

İzmir'in en parlak devrini yaşadığı 19. yüzyılda finansman ve kambiyo işlemlerini yerine getirmek için şehirde kurulu bir bankanın bulunmaması, özellikle tacirler arasında finansal sıkıntıların yaşanmasına sebep olmuştur. Dünya ekonomisinin Sanayi Devrimi ile birlikte buharlı üretime geçtiği bu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun arz ettiği hammadde, küresel üretim ve ticaret açısından büyük önem taşımaya başlamıştır. Bu sebeple 19. yüzyılda İzmir'in ithalat ve ihracat hacminde kayda değer ve istikrarlı bir artış yaşanmıştır (Topuz, 2009: 115). Osmanlı'nın İngiltere'ye ihracatının büyük bir kısmı başta İzmir olmak üzere diğer Batı Anadolu kentleri üzerinden yapılmıştır. İngilizler de ticari faaliyetlerine devam etmek ve İzmir'den elde edeceği geliri arttırabilmek için şehirde şirketler kurmuştur. Üreticiye uygun faiz oranıyla kredi temin etmenin ve İngiliz tacirlerin bölgede hâkimiyet kuran aracılara bağımlılığını bitirmenin arzusunda olan İngilizlere göre, şehrin gelişimindeki en büyük engel İzmir'de bir banka işletmesinin bulunmamasıdır (Sönmezdağ, 2017: 30 – 31). Nitekim emtia ticaretinin yanı sıra ihracatta İstanbul'u bile geride bırakan İzmir limanı ayrıca arbitraj amacıyla başta ticari olmak üzere diğer senetlerin de aktif olduğu bir pazar halini almıştır. Dolaşımdaki farklı para birimleri ve kredi piyasaları Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer taşra merkezlerini aşmış ve yalnızca başkentin gerisinde kalmıştır (Syrett, 2006). Ancak büyüyen ticari kapasite ve ticari faaliyetlerin doğası gereği dönemsel duraklamalar İzmir'de yaşanan nakit sıkıntısını giderek arttırmaya başlamıştır. Şehirde bankerlerin öncülüğünde yürütülen finansal işlemler; ihracatın yoğun olduğu “*Ağustos – Ekim Dönemi*” giderek artarken “*Ocak – Haziran Dönemi*” ise ölü sezon olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca 1839'da Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda yer alan “*vergilerin devlet yetkililerince toplanıp İstanbul'a ulaştırılacağı*” hükmü, piyasadaki nakit sıkıntısını giderek arttırmıştır. Bazı İngiliz tüccarlarda nakit sorununu aşmak için “*takası*” tercih etmiştir. Ayrıca batılılar ve yerel halk bu dönemde keyfi biçimde döviz kurlarıyla

oynamış ve nihayetinde kaybeden İzmir'in ticareti olmuşsa da Osmanlı parasının değeri düşmeye başlamıştır. Ancak batı dünyasının bu tür ekonomik kayıpları önlenmek için benimsediği yaklaşım, piyasanın finansal ihtiyaçlarına çözüm üreten “banka” uygulamasıdır (Sönmezdağ, 2017: 31). Böylece İzmir piyasasında yaşanan mali nitelikli dönemsel hareketlilik ve duraklamalar, şehirde kurulacak ilk finansal örgüte zemin hazırlamıştır. Zira Osmanlı ürünleri Temmuz ayında ihracat için pazara ulaştığında, batıların temsilcileri veya ortakları; ürünleri satın almak için İzmir'e para gönderdiğinden bu dönemde piyasada ticari senetler sayıca çoktur. Osmanlı ürünlerine talep büyümüş ve döviz kurları en düşük seviyeyi görmüştür. Dolayısıyla ihracat sezonu zirve dönemini geçtiği zaman yeniden artmaya başladığı Kasım ayı sonlarına dek, Osmanlı para biriminin değeri artmıştır (Syrett, 2011: 4). İzmir'de ihracat sezonu temmuz ayında hububat satışıyla başlamakta ve ihracat en çok “Ağustos – Ekim Dönemi” gerçekleşmekteydi. Başlıca ihraç edilen ürünler; pamuk kuru meyve, susam, afyon, tütün ve tahıllardan oluşuyordu. Ak meşe palamudunun ve zeytinyağının ise henüz bu dönemde ihracı gerçekleşmemektedir. Kuru üzüm, pamuk ve tütün gibi ürünlerin üretimine devam edilirken, palamut ise kasım ayı piyasaya sunulmaktaydı. İzleyen 2 ayda ılımlı bir düzeyde ihracat devam etmiş ancak Ocak ayında piyasaya giren zeytinyağının ihracatı ise Şubat ve Mart sonuna dek sürmüştür. Ocak tatillerine denk gelen yılsonunda hareketlilik yaşanmasına rağmen, Mart ayında başlayan ithalat sezonu ise ihracattan elde edilen kârların gerçekleşmesini beklemiştir. Ticari bir bankerin faaliyetlerinin en yoğun olduğu dönem ise bir tacirin aksine, ağustostan ekim ayına dek geçen süredir. Öte yandan İzmir'de Ocak ayına dek kademeli azalış ve ardından Haziran ayına dek “ölü bir sezon” yaşanmıştır (Veremis & Kostis, 1984: 153 – 156'dan aktaran: Syrett, 2011: 5).

Ticari bir bankerin, düzenli ve sürekli kâr elde etmesi, en avantajlı döviz kurunu sağlama için yılın ilk yarısında poliçeleri satması ikinci yarısında ise alması akla uygun olandır. Ancak döviz piyasalarındaki dalgalanmalar, dolaşım hacmi ve bir piyasayı tümünden etkileyen diğer spesifik varsayımlar dikkate alındığında bu tavsiyeye uyabilmek açıkçası o kadar da kolay değildir. Tecrübeli bir tacir veya bankerde dâhi bu öngörünün oluşması güçtür (Syrett, 2011: 5).

İzmir para piyasasında hem para hem de senet kıtlığı giderek ciddi bir krize yol açmaya başlamıştır. Özellikle bu dönemde yaygınlaşan ve kredi enstrümanı olarak adlandırılan havale veya takasın yaygınlaşan dolaşımı bu iddiayı desteklemektedir. 1840'larda ise şehirde kredi krizi çıkmaya başlamıştır (Syrett, 2011: 5). 19. yüzyılın ortalarından itibaren batıların, İzmir'in ekonomisine katılmasıyla birlikte şehrin, niteliksel olduğu kadar niceliksel olarak ta büyüdüğü ileri sürülebilir. Batılılar zaman içerisinde şehrin önemli iş insanlarından biri haline gelmiştir (Syrett, 2011: 12). Bu batılı grup ise İzmir'de finansman işlemlerini yerine getirmek, tacirlere düşük faizle kredi sağlamak ve senetlerin satışını gerçekleştirmek üzere bir bankanın kurulması gerektiğine kanaat getirmiştir. Böylece Avrupa'ya daha iyi hizmet sağlanabilecek ve finansal işlemler kolaylıkla gerçekleştirilecektir (Syrett, 2011: 13). Tacirler de doğrudan bir aracıya komisyon ödemedi finansman sağlayabilecektir. İzmir'de bir banka kurulması gerektiğini savunanlar, İzmirli tacirlerin daha uygun krediyi kısa vadede temin edebileceğini ve böylece tacirlerin değerli kambiyo senetlerini vadesinden önce elden çıkarmaya ihtiyaç duymayacağını iddia etmiştir (Syrett, 2011: 15). İzmir ekonomisinde; büyüyen ticaret hacmi ve buna bağlı gelişen çok uluslu tacir profilinin etkisiyle mali nitelikli işlemlerin

gerçekleştirilebilmesi ve kurumsal bir çatı altında organize edilebilmesi için şehirde bir bankanın kurulmasıyla ilgili çalışmalar başlamıştır.

İzmir’de bankacılık ve finansal işlemlerin gelişmesinde öncü rol oynayan Levantenler, 1842 yılında “*The Smyrna Bank’ı*” kurmuştur (Akgün, 2020: 20). İsveç Konsolosu Mösyö Dankelman’ın himayesinde kurulan bankanın kurucuları; İngiliz, Fransız, Avusturyalı, Rus, Hollandalı, Amerikalı, Danimarkalı, İspanyol ve Rum tacirlerden oluşmaktadır (Al, 1984’ten aktaran: Narin, 2012: 76).

Smyrna Bank’ın işleyişinde geleneksel uygulamaların aksine batı normları esas alınmıştır. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu, ilk kez batı tarzı kurumsallaşmış bir banka işletmesiyle tanışmıştır. Bahsi geçen batılı tacirler; döviz bonolarının, tahvillerin ve diğer kambiyo senetlerinin değerini maksimize etmek için bir banka kurmak istemişlerdir. Smyrna Bank’ın kurucu ortakları; İzmir İngiliz Konsolosu Francis Werry’nin oğlu John Joseph Augustus Werry, şehre deniz subayları için yapılan hastanenin kuruluşu için gelen ve Maltass ailesinin kızıyla evli olan Charles Wood ve 1815’te Levant Kumpanyasına giren tacir James Prudie olmak üzere 3 İngiliz sermayedardır (Sönmezdağ, 2017: 31). Ayrıca yönetim kurulunu ise J.F. Hanson, J.J.A. Werry, C. Whittall, W. G. Maltass, J. Langdon (Amerikan), J. Pagy (Fransız), W. Chasseau (İngiliz) ve Frederick de La Fontaine (İngiliz) gibi şehirde ileri gelen tacirler oluşturmuştur. Smyrna Bank bazı istisna isimler dışında esasen bir İngiliz kuruluştur. İngiliz sermayesi, banka sermayesinin 3/5’ine tekabül etmiştir. Smyrna Bank, devlet izni alınmaksızın kurulmuş olduğundan Bâb-ı Âli tarafından kapatılmak ile tehdit edilmiştir. Ancak banka yönetimi ise “*C. Whittall Şirketi*” çatısı altında çalışmakta istekli olduklarını belirtmiştir. 20 Ocak 1843 tarihinde banka sermayesinin 2/3’üne tekabül eden mevduat tutarı bankanın kasasında idi. 20 Ocak 1843 tarihine dek bankaya yatırılan mevduat ile birlikte banka sermayesinin 2/3’ünü oluşturan 100.000 İspanyol Doları (veya karşılığı olan 20.000 Sterlin) İngiliz katılımcılara aittir. Öte yandan Smyrna Bank’ın 74 hissedarının yaklaşık 1/3’ü Osmanlı sermayedarıydı. Ancak Bâb-ı Âli tepkisi üzerine Osmanlı tacirleri bankadan sermayelerini yavaş yavaş çekmeye başlamıştır (Syrett, 2011: 17). Smyrna Bank kuruluşu itibarıyla %6 – 7 civarı yüksek faiz uygulamasını benimsemiş ve mevduat toplamaya başlamıştır. Banka, faiz yükümlülüğüne katlanmak şartıyla finansman ihtiyacı duyan kesime de kredi sağlamıştır. İzmir piyasasında nakit darlığı oluşunca; ödemeler aksamış ve vergi tahsilatı dahi yapılamaz hale gelmiştir. Bu dönemde, taşra da yaşayan kişiler evlerini, bağ ve bahçelerini rehin göstererek kredi sağlamaya çalışmaları bu taşınmazların, nihayetinde banka mülkiyetine geçeceğine yönelik endişeleri beraberinde getirmiştir. Öte yandan bankanın, değeri düşük ve eski döneme ait bozuk paraları, cari değerle kabul etmesi ise halkın takdiriyle karşılanmıştır. Smyrna Bank’ın kuruluş amaçlarından biri de takas oranlarını düzenlemek ve hatta takası azaltmaktır. Bankanın faaliyete geçtiği 14. günden itibaren takas neredeyse sona ermiştir. Smyrna Bank’ın yönetimi; ticarete takası ilkel bulmuş ve daha ziyade ticari işlemlerin uzun vadeli güven ortamında yürütülmesi gerektiği kanaatine varmıştır. Smyrna Bank güçlü sermaye yapısı ve sermayedar profiliyle bankerlere göre öncelikli bir alternatif olmuştur. 16 Mayıs 1842 tarihinde banka döviz kurlarının istikrar kazanması için sürece mühadil olmuş ve 3 aylığına Osmanlı parasını diğer döviz kurları karşısındaki değerini piyasa üstü bir oranla sabitlemiştir. Böylece kısa vadeli de olsa para piyasasında finansal bir dalgalanmanın önüne geçilmesi arzulanmıştır. Beşlik para sorunu, takastan kaynaklanan sorunlar nedeniyle banka yayınladığı sabit kur ve faiz

çizelgesine uyulmasını ve her türlü Osmanlı parasının kabul edilmesini yine bu kararla sağlamıştır. İzmir’de; banka, sarraflar ve tüm tacirler 3 ay boyunca bankanın uyguladığı döviz kuru ile çalışmış ve bu dövizler “*bonne monnaie*” veya “*sağ akçe*” olarak adlandırılmıştır. Sabit kur ve faiz çizelgesinin uygulanmasıyla birlikte İzmir’de Frenk Mahallesi ticarete takas işlemini terk etmiştir. 1843 Ocak ayı İzmir’de döviz kurlarında daha yavaş bir artış kaydedilirken, Frenk Mahallesi’nde diğer kesimlere göre bu artış %1’den daha düşük tutulmuştur. Kurumsal bir çatı altında gerçekleşen bu tür finansal işlemler belli kesimlerin endişelerini arttırmıştır. Tıpkı bir banka kuruluşu gibi vade, kur ve faiz vb. işlemleri ticari bir mahiyette ele alan bankerler, bu dönemde döviz kurlarında hileli yönlendirmelerin yapıldığına dair iddialarda bulunmuştur (Syrett, 2011: 26 – 30). Smyrna Bank yönetimi, ayarı düşük olan para sorununa çözüm üretebilmek üzere çek türevi bir ürün kullanılmaya başlayınca İzmir’deki bankerler Smyrna Bank’ın para bastığını ileri sürmüştür. Ancak bahsi geçen bu çek türevi finansal araç tam anlamıyla bir para ürününün karşılığı değildir. Tüm İngiliz bankaları tarafından kullanılmaya başlanan ve çek işlevi gören “*banknote*” olarak adlandırılan değerli kâğıtlar, Smyrna Bank tarafından piyasaya sürülmüştür (Sönmezdağ, 2017: 32).

Smyrna Bank, sağladığı menfaatler sebebiyle bankerler ve bilhassa merkezi hükümetin politikalarıyla çatışma haline girmiştir. İmparatorluğun dışında Osmanlı tacirinin de bankaya muhalif bir tavır aldığı ileri sürülebilir. Osmanlı tacirleri; yabancı tacirlerin ve dolayısıyla yabancı sermayenin piyasadaki varlığına karşı çıkmıştır. Nitekim Osmanlı tacirinin bu tavrı, bankanın kapanmasında etkili hususlardan biri olmuştur. Smyrna Bank’ın etkisiyle, yerel halk tarafından yapılan spekülasyonlarının sonucu olarak Osmanlı para biriminde ani düşüşler yaşanmaya başlamıştır. Smyrna Bank’ın kurulmasının en önemli nedenlerinden biri İzmir’de gerçekleşen bankacılık ve finansal işlemlerden en fazla payı alabilmektir. Dolayısıyla ilgili çıkar gruplarının ve imparatorluğun bankaya müdahale etmesi kaçınılmazdır. Esasen hem batılılar hem de Osmanlılar, Osmanlı parasının yaşadığı değer kaybıyla ilgili olarak bir çatışma içine girmiştir. Döviz kurları üzerinde yapılan spekülasyon, özelde İzmir’deki ticarete genelde ise Osmanlı parasına zarar vermiştir. Bankanın etkisiyle tacirler emtia ticaretinin yanı sıra döviz ticaretine de başlamıştır. Tacirler, özellikle uzun mesafeli uluslararası ticari faaliyetlerini bir plan çerçevesinde yürütmelidir. Bu sebeple tacirler, “*döviz tacirleri*” güdüsüyle piyasayı izlemiş ve en uygun zaman olduğuna kanaat getirdikleri anda müdahalede bulunmuştur. Smyrna Bank yerli para birimini, batılıların para birimine çevirirken % 7’ye varan iskonto oranları uygulamıştır. Dolayısıyla bu yükselen oranlar, batı para birimlerine göre Osmanlı para biriminin sahip olduğundan daha fazla değer kaybetmesine sebep olmuştur (Syrett, 2011: 29). Herhangi bir yasal izin alınmaksızın kurulan bu banka işletmesi tam 460 gün çalışmış ve nihayetinde Osmanlı Hükümeti tarafından, 6 Ağustos 1843 tarihli kanun ile kapatılmıştır (Sönmezdağ, 2017: 33).

İzmir piyasasını hedef alan bu banka, esasen Osmanlı Hükümetinin tüm ülkede döviz kurlarıyla ilgili gerçekleştirmek istediği bir düzenlemeyi sağlamış ve bu kapsamda bir farkındalık oluşturmuştur. Böylece Osmanlı Hükümeti tarafından İngiliz sermayedarlara “*Commercial Bank of Smyrna’nın*” kurulması için verilecek iznin temelleri de atılmıştır. Yasadışı kurulan ve devlet denetiminin kapsamı dışında kalan Smyrna Bank devletin hâkimiyeti için sarsıcı bir dinamiktir. Smyrna Bank, Osmanlı hükümetinin modern bankacılığa

olan ihtiyacını ortaya koymuş öte yandan yabancı sermayedara da devletin egemenliğini ihlal eden herhangi yapılanmaya gidemeyeceğini göstermiştir.

6. SONUÇ

Batı Anadolu'nun en önemli şehirlerinden biri olan İzmir; jeopolitik konumu, iklim yapısı ve sahip olduğu limanın etkisiyle birlikte dünya coğrafyasında öncü yerleşim yeri ve ticaret merkezlerinden biri olmuştur. Antik kent olarak yüzyıllardır çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapan şehir; 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine geçmiştir. Liman; doğu ve batı coğrafyasının bağlantısını kolaylaştırmış ve 19. yüzyılın sonunda İzmir'i kozmopolit bir dünya şehri konumuna ulaştırmıştır. Ancak şehrin artan ticari kapasitesi, finansman ve kambiyo işlemleri gibi diğer mali sorunlara çözüm getirecek finansal bir kuruma ihtiyaç oluşturmuştur. Başta İngiltere olmak üzere diğer batılı devletlerle yapılan dış ticaret sevkiyatının önemli bir kısmının İzmir limanında elleçlenmesi, şehirde finansman sağlayacak bir bankanın kurulması için gerekli çalışmaları beraberinde getirmiştir. İngilizlerin ağırlıklı olduğu Levanten sermayedarlar tarafından İzmir'de 2 Mayıs 1842 tarihinde Osmanlı hükümetinden yasal bir izin alınmadan "Smyrna Bank" kurulmuştur. Başta İngiliz olmak üzere Fransız, Avusturyalı, Rus, Hollandalı, Amerikalı, Danimarkalı, İspanyol ve Rum tacirler bankanın kurucuları arasındadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kez batı tarzı kurumsallaşmış bir banka işletmesiyle, şehirde ve civar yerleşim yerlerinde finansman için kredi temini sağlanmış ayrıca döviz bonolarının, tahvillerin ve diğer kambiyo senetlerinin değerinin maksimize edilmesi amaçlanmıştır. Smyrna Bank, sermayesinin 3/5'ine İngilizlerin sahip olduğu bir finansal kuruluştur. Yasadışı kurulan bu banka Bâb-ı Âli tarafından kapatılmakla tehdit edilmeye başlanmıştır. Ancak banka yönetimi ise C. Whittall Şirketi çatısında çalışmakta istekli olduklarını belirtmiştir. 20 Ocak 1843'te bankaya yatırılan mevduat ile birlikte banka sermayesinin 2/3'ünü oluşturan 100.000 İspanyol Doları'nın (veya karşılığı olan 20.000 Sterlin) İngiliz katılımcılara ait olduğu bilinmektedir. Öte yandan Smyrna Bank'ın 74 hissedarının yaklaşık 1/3'ü Osmanlı sermayedarıdır. Ancak Bâb-ı Âli'nin bankayla ilgili kararından haberdar olan Osmanlı tacirleri ise sermayelerini bankadan geri çekmeye başlamıştır. Yasadışı kurulan Smyrna Bank, mevduat toplama, kredi verme, taşınmaz rehin koyma, döviz kurlarını sabitleme ve banknote kullandırma gibi modern bankacılık faaliyetlerini yerine getirmiştir.

Bâb-ı Âli ve bankerlerin çatışma içinde olduğu Smyrna Bank'ın varlığından Osmanlı tacirleri de rahatsızlık duymuştur. Yabancı sermayenin, finansal bir yapılanmaya gitmesini tehdit gören tacirler bu bankanın ivedilikle kapanması gerektiğine yönelik başkente şikâyetler de bulunmuştur. Zira şehirde tacirliğin niteliği ve kapsamı değişmeye başlamıştır. Emtia ticaretinden döviz ticaretine uzanan bu süreçte öznel yaklaşımlar sonucu tacirler piyasayı "döviz taciri" sıfatıyla izlemiştir. Spekülatif kur manipülasyonları ile Osmanlı para biriminde ani düşüşlerin yaşanmaya başlaması, İzmir'deki ticari ortama ve nihayetinde Osmanlı ekonomisine zarar vermiştir. Ayrıca İzmir'deki İngiltere Konsolosu Brant, İstanbul'un önemli bankerlerinden olan Baltazzi Kardeşlerin hükümete yaptığı baskıların da bankanın kapanmasında etkili olduğunu iddia etmiştir. Nihayetinde kuruluşundan itibaren yasal izni bulunmayan Smyrna Bank, 460 gün sonra 6 Ağustos 1843 tarihli kanun ile Osmanlı hükümeti

tarafından kapatılmıştır. Ancak Smyrna Bank'ın varlığı ile döviz kurları üzerinde düzenleme sağlanabileceği görülmüş ve Osmanlı için modern bankacılığa geçilmesiyle ilgili önemli bir farkındalık oluşmuştur. Ayrıca Osmanlı topraklarında varlığını sürdürmek isteyen İngiliz sermayedarlar imparatorluğun egemenliğini ihlal edecek bir yapılanmaya gidemeyeceğini anlamıştır. Böylece Smyrna Bank tecrübesi ile Commercial Bank of Smyrna'nın temelleri atılmıştır.

KAYNAKLAR

- Akgün, G. (2020). *İzmir Levantenleri*, Apikam: İzmir.
- Akurgal, E. (2000). *Anadolu Uygarlıkları*.
- Akurgal, M. (bt). *Bayraklı Höyüğü – Smyrna* http://www.izmirkul.turturizm.gov.tr/E_klenti/9470,bayrakli-hoyugupdf.pdf.
- Al, H. (1998). “Osmanlı Devletinde İlk Banka: İzmir Bankası(Smyrna Bank)”, *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, İstanbul'dan aktaran: Narin, S. (2012). İzmir Levantenleri ve Kültürel Etkileri, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, (Türkiye).
- Alparslan, H. (2012). Osmanlı Dönemi İzmir'inde Milletlerin Sosyo-Ekonomik Konumların daki Değişimlerin Yerleşim Dokusuna Etkileri, *Aegean Geographical Journal*, 21 (2), ss. 25-35.
- Ana Britannica , (2004). Levant, Levanten, *Genel Kültür Ansiklopedisi*, Cilt:14, s: 435, Ana Yayınları, İstanbul.'dan aktaran: Oban Çakıcıoğlu, R. (2007). Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme . Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi , (22) , 337-356.
- Atay, Ç. (1978). *Tarih İçinde İzmir*, Tifset Basım ve Yayın Sanayii A.Ş,: İzmir.
- Ay, H. (2001). Osmanlı Devleti'nde Mali Bunalım ve Sebepleri, *9 Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 6 (2).
- Baykara, T. (2013). *İzmir Şehri ve Tarihi*, Akademi Kitabevi, İzmir, 2001' den aktaran: Ünal, N. (2013). İzmir ve Selanik Liman Kentlerinin Gelişim Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi (1650-1750) (Yayınlanmamış doktora tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Karşılaştırmalı Tarih Programı, İzmir, (Türkiye).
- Doğar, E. (2006). *İzmir'in Smyrna'sı Paleolitik Çağ'dan Türk Fethine Kadar*, İletişim Yay., İstanbul'dan aktaran: Ünal, N. (2013). İzmir ve Selanik Liman Kentlerinin Gelişim Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi (1650-1750) (Yayınlanmamış doktora tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Karşılaştırmalı Tarih Programı, İzmir, (Türkiye).
- Dumrul, C. & Dumrul, Y. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'nun Kapitalist Paternde Sanayileşmesinin Önündeki Engeller Üzerine Bir İnceleme, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* (23) - Doi: <http://dx.doi.org/10.11611/JMER248>
- Ekşioğlu Çetintahra, G, & Karataş Ünverdi, N. (2018). Osmanlı'dan Günümüze İzmir Mahallelerinin Sosyo-Ekonomik Yapısının Mekana Yansımaları. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 39-55. DOI: 10.33905/bseusbed.392612.
- Eylemer, S., & Memişoğlu, D. (2015). The borderland city of Turkey: Izmir from past to the present. *Eurotimes*, 19, 159-184.
- Gençer, C. (2017). "19. Yüzyılda İzmir ve Selanik'te Kentsel Dönüşüm: Rıhtım ve Limanların İnşası". *Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi*, ss. 33-51, DOI 10.32325/iaad.2017.18
- İnal, O. (2015). *A Port and Its Hinterland: An Environmental History of Izmir in the Late-Ottoman Period*, (Doctoral dissertation)The University of Arizona.

- Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-91057/tarihcesi.html> (04.05.2021).
- Sönmezdağ, U. (2017). *İzmir'in İlk Bankaları*. Teoman, A. (Ed). Kent Konak Kış 2017/30, Anadolu Matbaacılık: İzmir.
- Syrett- Frangakis, E, “*Credit and Early Banking Practices in the Ottoman Empire: the Bank of Smyrna, 1842-43*”, seminar given at the Economic History Workshop, Leitner Political Economy Seminar Series, Yale University, New Haven, CT, Nov. 28 2011.
- Syrett - Frangakis, E. (2006). *Trade and Money*, pp. 69-70, 78-83
- Th. Veremis & K. Kostis, (1984), *ΗΕθνική Τράπεζα στη Μικρά Ασία (1919-1922)* [The National Bank of Greece in Asia Minor (1919-1922)], pp. 153, 156. ‘den aktaran: Syrett- Frangakis, E, Credit and Early Banking Practices in the Ottoman Empire: the Bank of Smyrna, 1842-43”, seminar given at the Economic History Workshop, Leitner Political Economy Seminar Series, Yale University, New Haven, CT, Nov. 28 2011.
- Tokgöz, E. (2000). 19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 365 – 376.
- Topuz, H. (2009). "XIX. Yüzyılda Osmanlı Limanlarından Gerçekleşen Ticaret Hacmi ve Dış Ticaretine Yönelik Bir Analiz (1878-1913), *Vizyoner Dergisi*, (1), 114-128.
- Yetkin, S. & Yılmaz, F. (bt). *İzmir'in Tarihi*. https://www.izmir.bel.tr/CKYuklenen/icerik_sayfalari/%C4%B0zmirinTarihi.pdf (03.05.2021).
- Yıldırım, İ. (2010). “19. Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme (1838 – 1918)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2), 11 – 19.
- Yılmaz, F. & Yetkin, S. (2002). *İzmir Kent Tarihi*, Apikam: İzmir.